

УДК 327

Головко І. К.,
аспірант кафедри міжнародних відносин,
Дніпровський національний університет
ім. Олеся Гончара (Україна, Дніпро),
ivan.dnu@gmail.com

ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛЬНОЇ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЯК КОМПОНЕНТ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПОСТЫПОЛЯРНОЇ ДОБИ

Дається визначення поняття процесу «глобальна регіоналізація» в рамках глобалізаційних процесів на сучасному етапі. Окреслено, що процеси глобалізації призводять до регіоналізації міжнародних відносин задля підтримання геополітичної рівноваги. Встановлено, що процеси регіоналізації міжнародних відносин досліджуються в контексті процесів глобалізації, а простір глобального світу подається як трирівнева структура. Доведено, що сучасний глобальний світ не обмежується реальним географічним простором, а навпаки стає багатовимірним. Встановлено, що, глобальна регіоналізація в результаті пройшла шлях від глобалізації, яка змушує світ бути роздробленим на макрорегіони, до формування ієрархічної глобальної системи, що складається з полюсів, центрів сили, претендентів на центри сили і регіональні системи глобального світу. Визначено, що глобальна регіоналізація тісно пов'язана

з неохібною суб'єктивною глобальною світу формування сучасної ієрархії глобального світу з урахуванням структурних змін, що відбуваються.

Ключові слова: глобальна регіоналізація, глобалізаційні процеси, регіоналізм, макрорегіон, інтеграційне об'єднання.

Початок другого десятиріччя XXI століття відзначено великим динамізмом в реалізації глобальних проєктів інтеграційної спрямованості в різних регіонах світу. Багатозначність регіональних трансформацій знаходить відображення в появі наднаціональних структур, розвитку транскордонних взаємовідносин та прагненні створити багатовекторні підстави для інтеграції. Зазначені тенденції розвиваються в рамках нових світополітичних феноменів – глобальних регіонів. Тобто, однією з провідних тенденцій сучасного розвитку є трансформація просторових координат світової політики, зміна геополітичного ландшафту світової системи XXI століття в результаті двох процесів – глобалізації та регіоналізації. У науковому дискурсі з'явилося нове поняття – глобальна регіоналізація, де локальне і глобальне співіснують як процеси, що доповнюють, а не виключають один одного. Ці процеси можуть навіть розглядатися передумови початку наступного якісно нового етапу у розвитку глобалізаційних процесів.

У сучасній науковій думці проблема регіоналізації на тлі процесів глобалізації була представлена як у працях вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Варто наголосити, що в першу чергу предметом дослідницької уваги науковців стало вирішення термінологічної проблеми щодо такої дефініції як процес «глобальної регіоналізації». Саме цьому аспекту присвячені роботи Ю. А. Абрамова, В. І. Куйбара та А. Н. Чумакова [1; 5]. Окрім вирішення термінологічної проблеми, явища «глобальної регіоналізації» мають бути більш ґрунтовно досліджені як гармонійний компонент нового етапу глобалізації на сучасному етапі.

Метою даної статті є визначення специфіки процесу глобальної регіоналізації як основного компоненту процесів глобалізації на прикладі макрорегіональної інтеграції в епоху постбіполярності.

В останні роки в науковій літературі все більш широкого поширення набули терміни «глобальний регіоналізм» і «глобальна регіоналізація», які розглядаються як процес регіоналізації міжнародних відносин. Одними з перших термін «глобальна регіоналізація» обґрунтували в своїй роботі видатні науковці Ю. А. Абрамов та В. І. Куйбар [1]. Оскільки ці явища притаманні процесу глобалізації, то й мають бути розглянуті в її контексті.

Одним із проявів означеного процесу є формуванням регіональних союзів держав, що мають схожі інтереси і чий об'єднаний ресурс дозволяють їм більш ефективно досягати своїх цілей. Наприклад, Європейський Союз, Північноамериканська асоціація вільної торгівлі (НАФТА), Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС), Південноамериканський спільний ринок (МЕРКОСУР) та ін.

Термін «глобальна регіоналізація» розглядається як регіоналізація (фрагментація, сегментація) глобального світового простору, який на практиці представляє тристоронню структуру рівнів (набір суб-, мезо- і макрорегіонів). В даному контексті поняття «регіон» є основним компонентом означеної тривірневої структури глобального світу [1].

Процеси регіоналізації, що сьогодні актуалізуються та виступають об'єктом наукового аналізу, виникають не лише на субнаціональному рівні (всередині держави), але й на макро (тобто глобальному) рівні.

В контексті регіоналізації на макрорівні, міжнародне співробітництво відбувається між різними регіональними угрупованнями, в той час як раніше така взаємодія була можлива лише між окремими великими державами або коаліціями держав.

Теоретичне і методологічне підґрунтя для аналізу глобальної регіоналізації спирається на поняття «регіон».

В сучасній політичній науці не існує загально-визнаного визначення категорії «регіон». Трактуння цього поняття залежить від підходу до його аналізу та інтерпретації, в той час як його зміст залежить від того, який саме аспект життя регіону розглядається.

Енциклопедія «Глобалістика» пропонує наступні визначення поняття «регіон»: «1) простір, обмежений фізико-географічними, адміністративними або будь-якими іншими кордонами; 2) велике територіальне утворення, що охоплює кілька країн, або значна адміністративна частина однієї країни, що відрізняється від інших територій сукупністю природних і (або) історично сформованих, відносно стійких економіко-географічних та інших особливостей» [2]. Це визначення, що є методологічно «відкритим», дозволяє регіонам будь-яких рівнів (субрегіонам, макрорегіонам) бути включеними в цю категорію і розцінювати одну чи іншу державу також як регіон, структуроутворюючий блок і компонент глобальної тривірневої структури. З цієї точки зору, регіони включають такі структурні одиниці різні за масштабами і якісними характеристиками, як Баварія, Андалузія, Фландрія, Близький Схід, Азійсько-тихоокеанський регіон, Східна Європа, Латинська Америка і т.д. Виходячи з цього, простір глобального світу потрібно розглядати у вигляді тривірневої структури – сукупність суб-, мезо- та макрорегіонів, де поняття «регіон» виступає як базовий елемент цієї тривірневої системи.

Термін «регіон», тому, використовується для визначення:

– адміністративних одиниць всередині країни (Уельс, Корсика, Флорида), що розуміються як субрегіони всередині держави;

– групи держав (АТР, Північно-Американський регіон, Європейський регіон і т.д.), що розуміються як макрорегіони;

– або поняття «регіон» ідентифікується з поняттям «держави», що, згідно з цією логікою, може бути визначено як мезорегіон.

Хоча субрегіони як соціально-територіальне, економічно-територіальне і політично-територіальне явище досліджувалось досить ґрунтовно, сутність і роль регіональних макросистем в еволюції сучасних глобальних процесів ще не вивчені.

Макрорегіон зазвичай має ряд однорідних характеристик, таких як спільні наднаціональні органи управління (ЄС, СНД), соціально-культурні та мовні кордони (країни Британської Співдружності, Арабський світ), конфесійна єдність (ісламський світ, християнська цивілізація), і спільна соціально-економічна модель розвитку (ліберальна, континентальна, середземноморська, скандинавська і т.д.).

Така ієрархія політичних суб'єктів представлена на таких рівнях: центри сили; претенденти на центри сили; економічні, політичні, військові та цивілізаційні полюса. Кожен з них має свої власні особливості, відсутність або присутність яких дозволяє визначити яким має бути їх положення в ієрархії [3].

Глобальна регіоналізація є інтегральною характеристикою глобалізації, з одного боку, і її протилежною тенденцією, з іншого. Така тенденція обумовлена інтенсивними інтеграційними процесами, які відбуваються по всьому світу і в результаті можуть привести до інтеграції країн в регіональні системи і формування макрорегіонів. У науковій літературі все більш широкого використання набувають такі терміни, як «світова фрагментація», «світова територізація» і «блокова стратегія» [1].

Ця тенденція формує структуру глобального світу, який постає у вигляді групи макрорегіонів (полюсів, центрів сили і макрорегіональних систем). Провідні макрорегіони (Європейський Союз, АТР та ін.) в поєднанні зі світовою державою – США – є основною рушійною силою глобалізації, залучаючи інші держави (в тій чи іншій мірі) до орбіти свого впливу. Макрорегіональна поліцентричність або багаторівнева ієрархічна структура приходить на зміну Вестфальській системі світу.

Макрорегіони охоплюють великі локальні простори глобального світу і представляють собою третій (макро) рівень глобальної світової системи.

На макрорівні, регіон розглядається як соціально-економічний і політичний суб'єкт, формально виражений як наднаціональне і транснаціональне утворення.

Виходячи з цього твердження, можна констатувати, що парадигма глобального регіоналізму спирається на поняття макрорегіону як цілісної соціально-економічної і політичної системи, яка характеризується геоцивілізаційною цілісністю і соціально-культурною близькістю та пов'язана кількома наднаціональними політичними інститутами.

Характерною особливістю глобальної регіоналізації є те, що цей процес пов'язаний не лише з міждержавним економічним співробітництвом та економічною інтеграцією сусідніх країн, але й носить комплексний характер.

Глобальна регіоналізація включає в себе політичні, дипломатичні, соціально-культурні (наприклад, формування єдиного освітнього простору), екологічні та інформаційні процеси.

В контексті глобальної регіоналізації факторами формування регіонів виступають наступні: економічні, географічні, історичні, етно-конфесійні, соціально-культурні, демографічні, інформаційні та інші.

Потрібно відзначити, що глобальна регіоналізація і глобальний регіоналізм не є абсолютно ідентичними поняттями.

Глобальна регіоналізація – це регіоналізація міжнародних відносин, що відбуваються на глобальному рівні. Це процес фрагментації світу, його поділ на великі самодостатні економічні і політичні сегменти, які в подальшому будуть інтегровані в глобальну ієрархію [1].

Глобальний регіоналізм, з одного боку – це результат глобального процесу регіоналізації. З іншого боку, це політика взаємовідносин між основними

міждержавними об'єднаннями і глобальним світом і його акторами [4].

Теоретико-методологічний підхід до аналізу процесу глобальної регіоналізації ґрунтується на понятті макрорегіону як структурного підрозділу глобальної світової системи або як підсистеми глобального політичного простору.

Макрорегіон є структурним елементом глобального світу, який є самодостатнім в економічному, політичному, військовому, стратегічному і соціально-культурному плані.

З одного боку, макрорегіон є структуроутворюючим елементом глобальної світової системи в соціально-природній єдності, а, з іншого, це одна з підсистем світового політичного простору.

Макрорегіон як структуроутворюючий елемент глобальної світової системи має три специфічні особливості.

По-перше, будучи самодостатньою системою, макрорегіон не є закритим. Відкритість є його особливістю. Це відкрита система, здатна до обміну ресурсами, енергією та інформацією з зовнішнім середовищем. Макрорегіони активно обмінюються сировиною, товарами, людськими ресурсами, капіталом, технологіями, ідеями і т.д. між собою та з іншими учасниками глобального світу. Особливо інтенсивно це спілкування і обмін інформацією відбувається у макрорегіонів із зовнішнім середовищем.

По-друге, це неврівноважена, тобто нестійка, система, основні параметри якої змінюються швидше або повільніше, включаючи комбінації та кількість елементів, їх якість, функції і конфігурації. Врівноважена система макрорегіону в значній мірі залежить від зовнішнього середовища. Зворотнім прикладом цього може слугувати світова економічна криза 2007–2008 рр., яка мала великий негативний вплив на ситуацію в Європейському Союзі.

По-третє, макрорегіони представляють собою систему, що швидко розвивається, та в якій відбуваються динамічно різні еволюційні процеси. Таким чином, макрорегіони можуть розвиватися із зони вільної торгівлі або митного союзу до наднаціонального утворення зі спільними органами управління. Масштаб макрорегіонів також змінюється. Таким чином, формуючись як регіональні угруповання, вони можуть в кінцевому підсумку набувати все більше атрибутів глобальності, наприклад ЄС, АСЕАН, АТЕС. В даний час через динамічно різні еволюційні процеси проходять ШОС, МЕРКОСУР, РСАДПЗ (Рада співробітництва арабських держав Перської затоки), Південно-Африканський Митний союз та інші.

Інтеграційні процеси в макрорегіонах є асинхронними. Таким чином, економічна інтеграція майже завжди далеко випереджає політичну інтеграцію. Більшість макрорегіональних асоціацій обумовлено головним чином економічною інтеграцією, наприклад, Європейське об'єднання вугілля і сталі (яка пізніше перетворилася в Європейське економічне співтовариство, а потім в ЄС), Південноамериканський спільний ринок (МЕРКОСУР), Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС), Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та інші.

Економічна інтеграція, як правило, розглядається як процес створення певного інтегрованого комплексу

на рівні національних економічних систем. Політична інтеграція може розглядатися як процес створення інтегрального комплексу на рівні національних політичних систем країн, що інтегруються. На сучасному етапі процес політичної інтеграції обмежується ризиком для країн, що інтегруються, втратити свій національний суверенітет та їх бажанням зберегти певну політичну автономію.

На відміну від загальноприйнятої практики економічної інтеграції, яка визначає її послідовні рівні, такі як: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний і валютний союз, неможливо побудувати шкалу для визначення політичних рівнів інтеграції через ряд причин, зокрема через відсутність кількісних показників. Проте, дослідження найбільш успішних інтеграційних об'єднань, тобто тих, які завершені або знаходяться в процесі переходу від економічної до політичної інтеграції (ЄС), дозволяє виділити їх еволюційні етапи, які стали можливі лише завдяки розвитку процесу глобальної регіоналізації:

– обмін інформацією та координація внутрішньої і зовнішньої політики держав-членів інтеграційного об'єднання;

- координація політики;
- створення системи регіональної безпеки;
- формування наднаціональних органів (інспекції, координації і, пізніше, управління);
- прийняття спільної Конституції.

Для більш детального розуміння розвитку процесу глобальної регіоналізації потрібно зазначити, що він має такі характерні риси:

1. Запланований позитивний результат для всіх учасників регіональної асоціації, а також можливість отримання економічних і політичних переваг від участі в проекті макрорегіонів.

2. Це не спонтанний, а ретельно спланований і організований процес, що вимагає великої підготовки і сприймається його учасниками як об'єктивна необхідність.

3. Створення самодостатньої, нестабільної і відкритої системи.

4. Асинхронність економічної і політичної інтеграції.

5. Регіональний лідер ініціатор інтеграційних процесів і є їх основною рушійною силою.

6. Історичні та етноконфесійні спільноти не мають великого значення, але за певних умов можуть перешкоджати неминучим інтеграційним процесам або збільшити свій попередній рівень впливу.

7. Збіг моделей економічного розвитку, політичних систем і переважної системи цінностей підвищує шанси на успіх регіональної інтеграції [5].

Також необхідно зазначити, що глобальна регіоналізація проявляється наступним чином:

По-перше, інтеграція місцевих громад в макрорегіони. Така інтеграція ґрунтується як на внутрішніх чинниках (економічне співробітництво, схожість політичної культури і інститутів, соціально-культурної близькості) і зовнішніх факторів (загальні принципи зовнішньої політики, стратегії взаємодії з глобальним світом і його акторами, досягнення мети макрорегіональної безпеки та інші).

По-друге, локалізація самодостатнього, територіально-економічного, територіально-політичного і територіально-соціокультурного співтовариства, межі

якого окреслені досить чітко і часто збігаються з межами конкретної держави. Такі асоціації можуть бути позначені як «функціональні області», тобто функціонують як суверенні держави.

По-третє, поява абсолютно нового геополітичного і гео економічного формування, яке засновано на інтеграції і локалізації і члени якого (суверенні держави) делегують частину своїх функцій на наднаціональний рівень. Кордони таких макрорегіонів можуть збігатися з геоцивілізаційними кордонами (наприклад, ЄС). Такі формування проявляють тенденцію до закритих торгових і інвестиційних потоків в межах системи, що робиться з метою поліпшення самодостатності, незалежності зовнішнього середовища, стабільності і безпеки.

Однією з особливостей глобального регіоналізму є тимчасова асинхронність у формуванні макрорегіонів. Таким чином, в Європейському Союзі процес просувається, хоча і досить суперечливо. В інших макрорегіонах, наприклад, в Азії, Тихоокеанському, Євразійському регіонах, процеси інтеграції, локалізації та делегування функцій держав і їх елементів на наднаціональний рівень відстають і така часова асинхронність є дуже вираженою.

Висновки. Таким чином, формування і розвиток глобального світового простору супроводжується його диференціацією та фрагментацією. З іншого боку, посилення макрорегіональної інтеграції і локалізації створює гнучкі і ефективні механізми для адаптації таких спільнот до процесів глобалізації. Глобальна регіоналізація – це об'єктивний світовий процес, який слід розглядати як невід'ємний компонент глобалізації. Збоку глобалізації встановлення геополітичної рівноваги відбувається за рахунок регіоналізації міжнародних відносин. Сучасний глобальний світ стає багатовимірним та вже не обмежується реальним географічним простором. Розвиток глобальної регіоналізації в результаті характеризується як шлях від глобалізації, що розмежовує світ на макрорегіони, до формування ієрархічної глобальної системи, що складається з полків, центрів сили, претендентів на енергетичні центри і регіональні системи глобального світу. Основною специфічною особливістю глобальної регіоналізації є те, що цей процес пов'язаний не лише з міждержавним економічним співробітництвом та економічною інтеграцією сусідніх країн, але й носить комплексний характер.

Отже, феномен глобальної регіоналізації показує якісно нову форму структуризації глобального світу.

Список використаних джерел

1. Абрамов Ю. Глобальная регионализация: к обоснованию понятия [Текст] / Ю. А. Абрамов, В. И. Куйбарь // Социально-гуманитарные знания. – 2008. – №1. – 9 с.
2. Глобалистика: Энциклопедия [Текст] / под ред. И. И. Мазура, А. Н. Чумаков – М.: Радуга, 2003. – 1328 с.
3. Калюжнова Н. Регион на перекрестке Востока и Запада: глобализация и конкурентоспособность [Текст] / Н. Я. Калюжнова, К. Л. Лидин, М. А. Пивоварова. – М.: ТЕИС (МГУ), 2003. – 359 с.
4. Политическая энциклопедия: в 2 т. [Текст]. – М.: Мысль, 1999. – Т.2. – 426 с.
5. Чумаков А. Н. Глобализация. Контуры целостного мира [Текст] / А. Н. Чумаков. – М.: Проспект, 2011. – 512 с.
6. Bartmann B. Patterns of Localism in a Changing Global System. Lessons from the Political Economy of Small Islands: The Resourcefulness of Jurisdiction [Text]. – 2000. – P.38–55.

7. Hurrell A. Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics [Text] / A. Hurrell // Review of International Studies. – 1995. – Vol.21. – №4.

8. Van Langenhove L. The EU as a Global Actor and the Emergence of 'Third Generation' Regionalism [Text] / L. Van Langenhove, A.–N. Costea // UNU–CRIS Occasional Papers. – 2005.

References

1. Abramov Ju. Global'naja regionalizacija: k obosnovaniju ponjatija [Tekst] / Ju. A. Abramov, V. I. Kujbar' // Social'no–gumanitarnye znaniya. – 2008. – №1. – 9 s.

2. Globalistika: Jenciklopedija [Tekst] / pod red. I. I. Mazura, A. N. Chumakov – M.: Raduga, 2003. – 1328 s.

3. Kaljuzhnova N. Region na perekrestke Vostoka i Zapada: globalizacija i konkurentosposobnost' [Tekst] / N. Ja. Kaljuzhnova, K. L. Lidin, M. A. Pivovarova. – M.: TEIS (MGU), 2003. – 359 s.

4. Politicheskaja jenciklopedija: v 2 t. [Tekst]. – M.: Mysl', 1999. – T.2. – 426 s.

5. Chumakov A. N. Globalizacija. Kontury celostnogo mira [Tekst] / A. N. Chumakov. – M.: Prospekt, 2011. – 512 s.

6. Bartmann B. Patterns of Localism in a Changing Global System. Lessons from the Political Economy of Small Islands: The Resourcefulness of Jurisdiction [Text]. – 2000. – P.38–55.

7. Hurrell A. Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics [Text] / A. Hurrell // Review of International Studies. – 1995. – Vol.21. – №4.

8. Van Langenhove L. The EU as a Global Actor and the Emergence of 'Third Generation' Regionalism [Text] / L. Van Langenhove, A.–N. Costea // UNU–CRIS Occasional Papers. – 2005.

Holovko I. K., postgraduate student of International Relations Department, Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine, Dnipro), ivan.dnu@gmail.com

Global regionalization processes as a component of globalization processes in a post–bipolar period

The concept of the process «global regionalization» within the today framework of globalization is determined. The fact that globalization is trying to create a geopolitical balance through regionalization of international relations is outlined. It is defined, that the processes of regionalization of international relations should be examined in the context of globalization and the global world space is served as a three–tier structure. It is proved that the modern global world is not limited with the real geographical space, but it is rather multidimensional. The global regionalization is found as a result of globalization, which makes it split into macro–regions, to form a hierarchical global system, consisting of poles, power centers, candidates for power and regional centers of the global world. It was determined that the global regionalization is closely linked to the actors needed in shaping the global world of modern global world hierarchy, taking into account the role of structural changes.

Keywords: *global regionalization, globalization, regionalism, macro–region, integrational association.*